

МОЗОЛЬ А. П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу науково-дослідної роботи
(Національна академія внутрішніх
справ)

МОЗОЛЬ В. В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 343.343.6

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ МІГРАНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто сучасні тенденції злочинності мігрантів. Визначено види міграції та поняття «злочинність мігрантів». Охарактеризовано вплив міграційних процесів на криміногенну обстановку в державі та виявлено закономірність зростання загально-кримінальної злочинності з кількістю мігрантів. Проаналізовано основні причини та умови існування злочинності мігрантів. Наведено статистичну інформацію щодо стану нелегальної міграції та тенденцій окремих видів злочинів, що вчиняються мігрантами. Обґрунтовано напрями запобіжної діяльності у вказаній сфері.

Ключові слова: злочинність, міграція, незаконна міграція, міграційні процеси, нелегальні мігранти, причини та умови незаконної міграції.

Рассмотрены современные тенденции преступности мигрантов. Определены виды миграции и понятие «преступность мигрантов». Охарактеризованы влияние миграционных процессов на криминальную обстановку в стране и выявлена закономерность роста общеуголовной преступности с количеством мигрантов. Проанализированы основные причины и условия существования преступности мигрантов. Приведены статистическую информацию относительно состояния нелегальной миграции и тенденций отдельных видов преступлений, совершаемых мигрантами. Обоснованы направления предупредительной деятельности в указанной сфере.

Ключевые слова: преступность, миграция, незаконная миграция, миграционные процессы, нелегальные мигранты, причины и условия незаконной миграции.

Modern trends in the crime of migrants are considered. The types of migration and the concept of “the crime of migrants” are defined. The influence of migration processes on the criminogenic situation in the country is characterized and the regularity of growth of ordinary criminality with the number of migrants is revealed. The main reasons and conditions for the existence of criminality of migrants are analyzed. Statistical information is provided on the state of illegal migration and the trends of certain types of crimes committed by migrants. The directions of preventive activity in this sphere are justified.

Key words: crime, migration, illegal migration, migration processes, illegal migrants, causes and conditions of illegal migration.

Вступ. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства України проблема незаконної міграції є досить актуальною, адже останнім часом спостерігається збільшення обсягів такого виду міграції, чому сприяють, насамперед, бойові дії на сході країни, невизначеність кордонів та складна економічна й політична ситуації в нашій державі.

З огляду на запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом дедалі гостріше постає проблема нелегальних мігрантів. Існують загрози значного збільшення як кількості внутрішніх переселенців, так і зовнішніх мігрантів із країн, в яких точаться бойові дії або утворилася тяжка соціально-економічна ситуація. Збільшення чисельності мігрантів може негативно позначитися на криміногенній ситуації в Україні, що зумовлює необхідність посилення контролю держави за міграційними процесами.

У зв'язку з цим здійснюються кроки правового забезпечення впливу на незаконну міграцію, зокрема, ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» незаконну міграцію визначено як одну з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, а згідно зі Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р., однією з актуальних загроз національній безпеці України є активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій [1, с. 7].

Сам термін «міграція» походить від латинського слова «migratio» і визначається як різновид соціальної мобільності населення, як вид, спосіб і форми переміщень осіб без громадянства або громадян у внутрішньодержавному чи транснаціональному просторі, що зумовлюються, зокрема, соціально-економічними та політико-культурними, а не природними факторами. Найбільш поширеними видами міграції нині є «імміграція», «еміграція», «вимушена міграція» (біженці, шукачі притулку), «трудова міграція» та «нелегальна міграція».

Своєю чергою, під незаконною міграцією необхідно розуміти територіальне переміщення осіб через державний кордон України або адміністративний кордон із тимчасово окупованих територій України та (чи) перебування їх на території України з порушенням норм міжнародного та (або) національного права.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та систематизація основних тенденцій злочинності мігрантів у сучасних умовах.

Результати дослідження. Проведені дослідження щодо проблем нелегальної міграції довели, що саме нелегальна міграція є фоновим явищем злочинності мігрантів і досить поширеним в Україні, суспільна небезпека якого зумовлена цілою низкою факторів:

- міжнародний характер незаконної міграції;
- особливе географічне розташування України;
- наявність спільних кордонів із державами – членами Європейського Союзу;
- тимчасова окупація частини території України (Автономної Республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганської областей);
- відсутність захисту державних кордонів України, які тимчасово не підконтрольні органам державної влади;
- наявність безпосереднього зв'язку зі злочинністю.

Досліджуючи сучасний стан міграційних процесів в Україні, варто враховувати такі особливості:

- по-перше, починаючи з 2014 р. численні внутрішні переміщення в Україні, спричинені анексією Криму та проведенням антитерористичної операції на Донбасі, мають вимушений характер;

- по-друге, зростає кількість внутрішньо переміщених осіб із районів, де точаться бойові дії, у більш безпечні. За даними Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб, за 6 місяців 2016 р. із непідконтрольних Уряду територій до інших регіонів України переміщено близько 1,7 млн осіб, у тому числі з території Донецької та Луганської областей – близько 1,3 млн осіб та Автономної Республіки Крим – близько 22,5 тис. осіб.

Так, у 2017 р. відбулося збільшення потоку нелегалів у Львівській (утричі, з 33 до 99), Волинській (у 2,3 рази, з 19 до 43), Тернопільській (на 61%, з 38 до 62) областях. Стабільно

високий рівень нелегальної міграції спостерігається у Харківській – 375 (2016 р. – 318), Одеській – 221 (2016 р. – 163), Дніпропетровській – 158 (2016 р. – 161) областях та місті Києві – 137 (2016 р. – 147). Найбільше виявлено нелегалів із Російської Федерації – 679, Азербайджану – 400, Молдови – 207, Узбекистану – 212, Вірменії – 139, Грузії – 144, В'єтнаму – 96, Туреччини – 60, Таджикистану – 54, Китаю – 49, Киргизстану – 48, Білорусії – 46, інші – 408. До адміністративної відповідальності притягнуто майже 11 тис. правопорушників [2].

Аналіз структури злочинності мігрантів свідчить про те, що серед злочинів, вчинених за участю іноземних громадян на території України, переважають посягання корисливої спрямованості – злочини у сфері економіки, незаконний обіг зброї, наркотичних засобів та прекурсорів, контрабанда, шахрайство. Окрім цього, в злочинності мігрантів певну частку займають насильницькі та корисливо-насильницькі злочини: розбої, грабежі, нанесення тілесних ушкоджень, вбивства.

Загалом за 2017 р. під час проведення заходів із контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері виявлено понад 2,5 тис. нелегальних мігрантів, стосовно 2,2 тис. з них прийнято рішення про примусове повернення, щодо 141 нелегального мігранта судами задоволено позови про примусове видворення з України, 321 – заборонено в'їзд в Україну строком на 3 роки, 83 – скорочено строк тимчасового перебування в Україні.

З початку 2017 р. в пунктах тимчасового перебування іноземців (далі – ПТП) утримувалося 367 нелегальних мігрантів. Проблемним питанням є ідентифікація зазначених осіб. Так, зі 160 осіб, поміщених органами та підрозділами Державної міграційної служби до ПТП, ідентифіковано лише 60. Найбільше цього року до ПТП поміщались осіб з Афганістану – 66, В'єтнаму – 46, Шрі-Ланки – 42, Бангладеш – 30, Індії – 24.

Протягом 2017 р. іноземними громадянами вчинено понад 2,2 тис. (2016 р. – 2,1 тис.) кримінальних правопорушень. Найбільше вчинено злочинів громадянами Російської Федерації – 816 (2016 р. – 467), Грузії – 428 (2016 р. – 416), Азербайджану – 253 (2016 р. – 141), Узбекистану – 210 (2016 р. – 140).

Більшість тяжких злочинів проти особи вчинено вихідцями з Російської Федерації – 20 (убивство – 10, тяжкі тілесні ушкодження – 10) та Азербайджану – 10 (убивства). У вчиненні 223 грабежів і розбоїв найбільше обвинувачено громадян Грузії (56), Азербайджану (42) і Російської Федерації (36).

Із 634 крадіжок, учинених іноземцями, на громадян Грузії припадає 113, або 34%, Російської Федерації – 84, Молдови – 51, Узбекистану – 33. Більшість квартирних крадіжок вчинено також громадянами Грузії (49 із 113, або 43 %). Крім цього, громадянами Російської Федерації вчинено майже 57% (21 із 37) злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Здебільшого іноземні громадяни, які вчинили злочини, проживали на території України нелегально, без реєстрації, певного місця роботи і з порушенням паспортних, реєстраційних та міграційних правил [3].

Злочинність мігрантів характеризується підвищеною латентністю. Вона фіксується як така тільки в разі розкриття злочинів і виявлення винних осіб, тобто після встановлення того, що винний є мігрантом. Злочинність мігрантів в окремих регіонах відрізняється, перш за все, масштабами самого потоку мігрантів, який, як правило, тим вищий, чим більший населений пункт. Великі міста з їх широким спектром можливостей завжди були привабливішими для приїжджиків. У Києві та Одесі, наприклад, їх частка, за окремими оцінками фахівців, серед усіх злочинців сягає майже третини. Контингент мігрантів неоднорідний за своїм складом, мотивацією і метою приїзду, тривалістю перебування, етнічними та соціальними ознаками. Отже, різниться і характер впливу цих мігрантів на криміногенну ситуацію. В окремих регіонах сформовані стійкі етнічні угруповання, які беруть під свій контроль той чи інший вид бізнесу. Це і чеченські об'єднання, що асигнувалися в Одесі та області, і кавказці, що масово присутні на ринках обласних центрів та великих міст, і в'єтнамці, китайці, лаосці, тайландці, масова поява яких у всіх областях України змушує замислитися. Це також громадяни Афганістану, Пакистану та інших мусульманських держав, для яких Україна стала місцем нелегального проживання.

Окремо варто зупинитися на детермінантах незаконної міграції. До причин як незаконної міграції, так і незаконного переправлення осіб через державний кордон України більшою мірою належить характеристика суб'єктивних ознак осіб, які вчиняють такі дії. Особи прагнуть задовольнити свої інтереси, як правило, корисливі, у протизаконний спосіб, нехтуючи не лише встановленим порядком переміщення людей між країнами, а й посягаючи на суверенітет держави в частині захисту держаних кордонів. Керує поведінкою цих осіб бажання діяти у спосіб, який не співвідноситься із вимогами законодавства у відповідній сфері [4, с. 143].

Умови, що сприяють незаконній міграції, як-от відсутність контролю за окремими ділянками державного кордону України, неефективність діяльності контролюючих органів, технічна незахищеність кордону держави тощо, є лише тими умовами, завдяки яким протизаконні інтереси суб'єктів злочинів, які вчиняють незаконну міграцію, легше задовольнити [4, с. 144].

Умови, що зумовлюють вчинення злочинів, які полягають у незаконній міграції, надають змогу реалізувати у конкретній обстановці злочинні цілі особи. До основних умов незаконної міграції належать соціально-економічні, організаційно-управлінські та технічні [5, с. 7].

Соціально-економічні умови незаконної міграції поділяються на умови незаконної еміграції та імміграції. До соціально-економічних умов незаконної еміграції населення України до іноземних держав у протизаконний спосіб, зокрема, належать такі: низький соціальний рівень життя населення та неналежний соціальний захист; економічна криза, в якій перебуває держава упродовж багатьох років, призводить до відсутності конкуренції на ринку праці, що зумовлює неможливість отримувати достатню оплату праці; високий рівень безробіття населення, особливо у сільській місцевості, що створює передумови для незаконної еміграції, оскільки безробітні часто не мають ані стажу кваліфікованої роботи, ані належно оформлених документів, необхідних для законного виїзду за кордон із метою працевлаштування, внаслідок чого обирають незаконні шляхи еміграції до країн, в яких краща економічна ситуація; наявність збройних конфліктів на території України та анексія території АРК.

Варто зазначити, що, за даними ООН у 2014 р., через конфлікт на Донбасі понад 800 тис. людей стали внутрішньо переміщеними в Україні, а 271 тис. шукали притулку в РФ. Загалом внаслідок анексії території АРК та збройного конфлікту на сході України 1,7 млн українців були змушені залишити свої домівки і стали вимушеними переселенцями. За цим показником Україна посідає 9 місце у світі [6].

Також, за даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, близько 890 тис. українців, переселилися у сусідні країни, серед яких на першому місці РФ, де 341 тис. громадян України шукають притулку, і ще 396,5 тис. осіб шукають іншого легального статусу перебування [3].

Таким чином, збройні конфлікти на території України останнім часом стали вагомою умовою, що спричинила та нині спричиняє значне збільшення як внутрішніх переселенців, які в подальшому з огляду на втрату житла, роботи тощо можуть стати мігрантами, в тому числі і незаконними, так і мігрантів-громадян України, що з огляду на нестабільну безпекову ситуацію в Україні вирішують емігрувати до інших країн та обирають незаконні способи здійснення міграційних процесів [4, с. 148].

До організаційно-управлінських умов незаконної міграції та злочинів, пов'язаних із незаконною міграцією, належать недоліки в діяльності системи державних органів, до повноважень яких належить ведення міграційної політики держави: відсутність в Україні (до 2014 р.) єдиного державного органу, що здійснює комплексну міграційну політику держави, контроль за незаконною міграцією та міграційною обстановкою загалом; неузгодженість дій органів Державної міграційної служби України, Міністерства внутрішніх справ України та Державної прикордонної служби України у забезпеченні контролю перетинання державного кордону України та перебування на її території іноземців та осіб без громадянства; ускладнена процедура легалізації іноземців та осіб без громадянства, які нелегально

перебувають в Україні, що зумовлює пошук цими особами незаконних шляхів легалізації або призводить до перебування в Україні без правових підстав, без обліку; відсутність договорів про реадмісію з окремими країнами світу та неналежне виконання міжнародних договорів окремими державами, що межують з Україною, про реадмісію; обмеження дії національного кримінального законодавства різних країн за суб'єктом та територією; високий рівень корупції у правоохоронних органах; недосконалість міграційного законодавства [5].

В аспекті технічного оснащення ділянок державного кордону України є окремі умови, що сприяють незаконній міграції, які визначають різні рівні ризиків незаконного переправлення осіб через державний кордон України та можуть бути класифіковані залежно від території, що межує з ділянками державного або адміністративного кордону, таким чином:

- 1) на ділянках державного кордону з іншими державами;
- 2) на ділянках державного кордону із квазі-державами;
- 3) на ділянках адміністративного кордону з тимчасово окупованою територією АРК;
- 4) на ділянках адміністративного кордону з тимчасово окупованими територіями терористичними організаціями «ДНР» та «ЛНР» в окремих районах Донецької та Луганської областей (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість засуджених осіб за незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. № 332 КК України) у 2014–2017 рр.

Роки	2014	2015	2016	2017
Засуджені особи	73	95	102	69

За наведеними статистичними даними, простежується тенденція до збільшення засуджених осіб за вказаний вид злочину в 2015 та 2016 рр. (майже на 40% більше, ніж у 2014 та 2017), що пояснюється активною фазою проведення АТО на сході України.

Щодо злочинів, пов'язаних із незаконним переправлення осіб через державний кордон України, то такий вид злочинів вчиняється здебільшого особами чоловічої статі. Приблизно їх питома вага становить 90% у загальній кількості засуджених осіб за ст. 332 КК. Найбільш криміногенно-активною є група осіб із повною загальною середньою освітою у віці 30–50 років. Здебільшого за характеристиками соціально-рольових ситуацій щодо осіб, які вчиняють незаконне переправлення через державний кордон, варто визначити, що такі особи не працевлаштовані та прагнуть задовольнити свої інтереси у протизаконний спосіб, зокрема отримати матеріальну вигоду за незаконне переправлення мігрантів через державний кордон, або ж вчинення інших альтернативних діянь, передбачених у ст. 332 КК [4, с. 160].

Нині в Україні є чисельні іноземні діаспори. Не без їх допомоги створюються етнічні общини, які займаються злочинним бізнесом, у тому числі нелегальною міграцією. Сприяють цьому і міграційна політика нашої країни, де чітко не визначене міграційне законодавство, неефективність контролю за в'їздом, перебуванням та виїздом осіб, що прибувають на територію України, у тому числі і нелегально, а також через недостатнє облаштування державного кордону.

Складність аналізу детермінант злочинності мігрантів полягає головним чином у неоднорідності їхнього контингенту. Отже, треба розрізняти в ньому різні категорії осіб і пов'язані з ними типові ситуації, що виникають у них після приїзду. Особи, які приїхали у відрядження з метою виконання службових обов'язків, із бізнесовими чи творчими цілями, опиняються зовсім в іншій ситуації, ніж ті, метою яких є працевлаштування, переїзд до третьої країни, або злочинці-гастролери, що прибули з кримінальними намірами. Ситуації, що виникають в організованих туристів, осіб, які приїхали провідати родичів, важко порівняти з ситуаціями транзитних пасажирів, які шукають змоги влаштуватися на кілька днів перед переїздом до місця призначення, або ж біженців, що не мають певного місця проживання [7].

Що стосується заходів запобігання злочинності мігрантів, то до них належать: підвищення економічного добробуту населення; підвищення стандартів соціального захисту мігрантів; соціально-економічне забезпечення внутрішньо переміщених із тимчасово окупованої території осіб; встановлення чітких законодавчих механізмів здійснення громадянами України міграційних процесів, які надають змогу задовольнити потреби населення у трудовій міграції у законний спосіб; удосконалення обліку громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що постійно або тимчасово проживають на території України. Також до таких запобіжних заходів належать: посилення кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України й за організацію незаконного перебування іноземців та осіб без громадянства на території України; кодифікацію міграційного законодавства; перекриття транснаціональних потоків незаконної міграції з території Російської Федерації; забезпечення інженерного та технічного захисту державного кордону України; забезпечення повноцінного інтегрованого обліку осіб, які перетинають державний кордон України; удосконалення взаємодії органів державної влади, до повноважень яких належить протидія незаконній міграції; посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконній міграції тощо [9, с. 104].

Висновки. Таким чином, в умовах сформованої в світі геополітичної ситуації незмінно зростають обсяги міграції, зокрема й нелегальної. Оцінюючи міграційну обстановку, варто враховувати, що Україна через географічне розташування нині не лише належить до країн, що відіграють роль транзитної зони на шляху до Західної Європи, але й набуває статусу країни-призначення мігрантів із Південно-Східної Азії та окремих країн СНД. Механізми утворення міграційних потоків нелегальної міграції постійно вдосконалюються. У цьому аспекті нелегальна міграція з урахуванням наявності збройних конфліктів на території України стає однією з головних загроз її національній безпеці.

Це, своєю чергою, вимагає вжиття більш ефективних заходів протидії нелегальній міграції та створення збалансованого державного механізму регулювання міграційних процесів, перегляду міграційної політики у сфері регулювання порядку перебування на території України іноземців та осіб без громадянства, адже потік мігрантів негативно впливає на криміногенну ситуацію у відповідних регіонах, створює додаткові труднощі для діяльності правоохоронних органів у сфері запобігання злочинності. Профілактика нелегальної міграції – це стратегічний напрям міграційної політики будь-якої держави. Отже, профілактику нелегальної міграції можна визначити як особливий вид соціального управління, напрям міграційної діяльності, який полягає в усуненні, нейтралізації чи обмеженні дії детермінант нелегальної міграції, цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу спеціально розроблених законних засобів на систему суспільних відносин, що має за мету стимулювання фізичних осіб та інших суб'єктів міграційних відносин до правомірної поведінки, перешкоджання порушення ними міграційного законодавства [10, с. 548].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-ге вид., допов. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Х., 2013. 1040 с.
2. Аналітична довідка про стан і основні тенденції криміногенної та безпекової ситуації в Україні у 2017 році / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ: МВС України, 2017. 22 с.
3. Міграційний профіль України за 2013–2017 роки. URL: <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2017.pdf>.
4. Огнев Т.Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 246 с.
5. Колодяжний М.Г. Запобігання злочинам у сфері державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 1(5). С. 1–13.

6. Worldwide displacement hits all-time high as war and persecution in crease.
URL: <http://www.unhcr.org/558193896.html>.

7. Денисюк С.Ф. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні. Форум права. 2008. № 3. С. 111–115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08dsfpvu.pdf>.

8. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 360-2014-п. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>.

9. Мозоль А.П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції: дис. ...канд. юр. наук: 12.00.08 / Нац. академ. внутр. справ. К., 2002. 212 с.

10. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужа.- К.: Атіка, 2011. 720 с.

